

waren, een belangrijke rol als toeslag op de verkoopprijs en dat niet alleen op het platteland (daar waren dergelijke toeslagen in de tweede helft van de bezetting in tal van branches gebruikelijk) maar ook in de grote steden. En als men dan toonde dat men op de textielkaart nog voldoende punten had? Dan 'was er niets'; de geringe hoeveelheden kleding die de kledingbedrijven van het Distex toegewezen kregen, werden veelal in de magazijnen verborgen gehouden. De Amsterdammer die wij in juni '43 op zijn tocht naar de Betuwe volgden vanwaar hij met 35 pond kersen huiswaarts keerde, had een kledingstuk voor zijn vrouw nodig: 'Geen jurk of japon te krijgen', noteerde hij, 'ook niet in de Bijenkorf. Zelfs geen blouse. Dan maar naar Peek & Cloppenburg. Besluit een andere weg te volgen. Vraag naar een chef. Belooft een mand kersen en daar wordt ons (een) mantel getoond voor f 16¹ – de mantel werd gekocht.

Kort tevoren had dezelfde Amsterdammer voor de vrouw van een relatie een zomermantel weten te kopen bij een kleermaker, 'maar geld behoefde ik niet te betalen. Breng me maar een pond of 8 of 10 sucade en we zijn quitte'² – de kleermaker zal wel geen moeite gehad hebben met het vinden van een banketbakker die voor de sucade belangstelling had. Het is denkbaar dat hij zich dan gedeeltelijk in banketbakkersproducten liet betalen.

Directe ruil ('betaling' zonder geld) kwam meer en meer voor. Elke stad van enige betekenis kende in '42 en '43 al haar 'ruilbeurzen', 'die in feite', aldus het *Jaarverslag 1944* van de gemeente Amsterdam, 'meestal niet anders waren dan zaken waarin in- en verkoop van tweedehands goederen werd bedreven tegen zwarte prijzen.'³ In Amsterdam en ook in andere grote gemeenten werden in '44 mede op verzoek van Hirschfeld gemeentelijke ruilbeurzen in het leven geroepen waar in- en verkoop tegen min of meer normale prijzen plaatsvonden. Wij hebben niet de indruk dat zij de zwarte markt ernstig afbreuk gedaan hebben.

★

Begin oktober '42 betoogde Goering in een publieke toespraak in Berlijn hetzelfde wat hij in augustus binnenskamers op de bijeenkomst gezegd had waar ook Seyss-Inquart aanwezig was: dat West-Europa in het algemeen en Nederland in het bijzonder zich uit de zwarte handel voedden. Zeker, er

¹ *Dagboekfragmenten 1940-1945*, p. 303-04.   ² A.v., p. 297.   ³ Gemeente Amsterdam: *Jaarverslag 1944*, dl. I (1946) p. 74.